

КРАВЧЕНКО А. В.

КУЛЬТУРНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЖИТОМИРСЬКОЇ «ПРОСВІТИ» В ПЕРШИХ ДЕСЯТИЛІТТЯХ ХХ СТОЛІТТЯ

14 лютого 1907 року в Житомирі, у затишній атмосфері музично-літературного вечора, звучало шевченкове слово. Так місцева українська інтелігенція вшановувала пам'ять великого Кобзаря в день затвердження статуту нового громадського товариства «Просвіта». Офіційна реєстрація відбулася пізніше, 26 лютого, саме цю дату вважають днем її заснування. До складу новоутвореного товариства увійшли представники української інтелігенції: діячі культури і науки, педагоги, службовці, лікарі, письменники і митці, метою яких стало духовне відродження українців. Серед них були Василь Кравченко і його дружина Олімпіада, яка певний час головувала у товаристві, драматург Іван Кочерга, поетеси Вероніка Морозівна і її сестра Людмила Курек-Волошка, письменник Клим Поліщук, поет Яків Савченко, літературознавець Микола Гладкий, голова земської управи Іван Любинецький та інші.

Дослідження з історії створення і діяльності «Просвіт» на Житомирщині є надзвичайно актуальним для сучасного розуміння витоків українського національного культурницького руху, чим і зумовлена увага дослідників до цієї проблематики. Серед наукових розвідок з історії і громадської активності «Просвіт» в Україні на початку ХХ століття варто назвати дисертаційні роботи О. Лисенка¹ і С. Фарини², у яких докладно висвітлюється національно-культурний аспект діяльності осередків цього товариства на Волині. Етапи формування, реорганізацію і специфіку роботи житомирської «Просвіти» проаналізовано у працях Р. Кондратюка, М. Костриці³, А. Рацілевича⁴.

Мета статті – на основі архівних матеріалів і тогочасних публікацій у пресі охарактеризувати мистецьку складову діяльності житомирського товариства «Просвіта».

Насамперед зазначимо, що робота цього громадського об'єднання здійснювалася в контексті вже усталених напрямів, визначених ще у середині ХІХ століття в однойменній організації Західної України, і широко підхоплених в обох частинах країни, на той час розділеної кордонами різних держав. Як відомо, першу «Просвіту»

---

¹ Лисенко О. В. «Просвіти» у суспільно-політичному і культурному житті Наддніпрянської України (1905–1916 рр.): дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.01 Історія України / Лисенко Олександр Васильович НАН України. Ін-т історії України. – К., 1998. – 169 с.

² Фарина С. Я. Роль «Просвіт» в українському національно-культурному русі на початку ХХ ст. : дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.01 Історія України / Фарина Сергій Якович ; Запорізький ун-т. – Запоріжжя, 1993. – 233 с.

³ Костриця М. Ю., Кондратюк Р. Ю. «Просвіта» в Житомирі: сторінки історії / М. Ю. Костриця, Р. Ю. Кондратюк // Українська національна ідея: історія і сучасність : наук. зб. – Житомир : Журфонд, 1997. – С. 21–23.

⁴ Рацілевич А. П. Діяльність Житомирської «Просвіти» (1907–1912 рр.) у контексті українського національного руху на Волині / А. П. Рацілевич // Вісник Київського національного лінгвістичного університету / гол. ред. Ю. І. Терещенко. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2004. – Вип. 9. – С. 19–25. – (Серія «Історія, економіка, філософія»).

було засновано 1868 року у Львові. Головною її ідеєю було проголошено єдність українського народу від Карпат до Кубані та його окремішність від російського і польського народів. Необхідною умовою для досягнення самостійності української нації, її духовного відродження організатори вважали високий рівень освіти серед населення, надто – серед його найнижчих верств. Відповідно, метою діяльності товариства стали дослідження і популяризація української народної і професійної культури, поширення письменності, підтримка творчої активності у сфері культурного життя.

Природно, що у своїх устремліннях просвітяни спиралися на ідеали, переконання і філософські погляди Тараса Григоровича Шевченка. Щорічно ініціюючи проведення березневих вечорів пам'яті Кобзаря, вони привертали увагу громадськості не лише до його творчості, а й до втілених у ній ідей свободи і незалежності українського народу. На літературно-музичних заходах звучали вірші поета, романси і хори на його слова, читали лекції про його життя і творчість. Одним із важливих складових програми «Просвіти» стало сприяння друку і розповсюдженню збірок Шевченкових творів. Від 1914 року, коли відзначалося 100-річчя від дня народження Кобзаря, майже всі новостворені народні читальні називали ім'ям Т. Шевченка, до речі, як і осередки «Просвіти» у роки незалежності України.

Наприкінці XIX століття «Просвіта» стала розгалуженою громадською організацією, яка об'єднала представників української інтелігенції у десятках міст Західної України. На території Наддніпрянської України такі просвітницькі товариства почали утворюватися від 1905 року: спочатку в Одесі, а згодом – у Кам'янці-Подільському, Катеринославі, Києві, Миколаєві, Чернігові.

Загалом початок XX століття в Житомирі, на той час адміністративному центрі Волинської губернії, позначився бурхливим розвитком культурного життя. Саме в цей період тут були утворені нові освітні й культурно-мистецькі заклади, організовані професійні творчі колективи, набули активності концертна й гастрольна діяльність музикантів-солістів, музичних і театральних колективів, аматорський рух. У Житомирі сформувалася сприятлива атмосфера, яка надавала місту значення потужного культурного осередку Правобережної України.

Важливу роль у цих процесах відігравали численні громадські товариства, найбільш активна діяльність яких припала саме на цей період. Вони об'єднували людей переважно за їх професійними ознаками (землевласників, лікарів, фінансистів, освітян, хмелярів, мисливців, фотографів, шанувальників спорту тощо), проте відрізнялися за своїм спрямуванням, методами і формами діяльності (благодійні, кредитні, страхові, дозвільні, культурно-просвітні тощо). У сфері музично-театрального мистецтва широко розгорнули свою роботу Артистичне товариство і Житомирське відділення Імператорського Російського музичного товариства (ІРМТ).

Представників інтелектуальної еліти міста об'єднувала «Просвіта» – перше і єдине на той час україномовне громадське товариство, діяльність якого була спрямована на розвиток української культури і поширення її серед широких верств населення. Серед ініціаторів її створення були члени Товариства дослідників Волині: відомий український етнограф, фольклорист, письменник Василь Кравченко та історик Орест Фотинський. Незважаючи на їх побоювання, статут організації було затверджено без жодних поправок чи зауважень. Житомирській «Просвіті» довелося пережити цензурний нагляд, обмеження щодо форм діяльності, а з часом – і закриття. Лише наприкінці XX століття, в умовах спочатку радянської перебудови, а згодом – у роки незалежності України, громадське об'єднання знову відродилося уже як Житомирська обласна організація Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Т. Г. Шевченка.

Зібрання членів «Просвіти» спочатку відбувалися в Житомирі, у будинку Лозинської (по вулиці Крошенській). У листопаді 1907 року просвітяни переїхали до будинку Зенфтлебна на Базарній, 36 (сучасна адреса – 1-го Травня, 45), у якому вони збиралися до травня 1908 року. Згодом довелося ще кілька разів змінювати місце розташування і зібрань: у будинках Раковського (по Михайлівській вулиці, тепер – будівля Інституту післядипломної освіти), Петрановської (по Гоголівській), зрештою, – у приміщенні Російської публічної бібліотеки (вул. Пушкінська¹).

Головним завданням товариства, як зазначено у його статуті, було: «Допомагати розвитку української культури і, першим чином, просвіті українського народу його рідною мовою у Житомирі і в Волинській губернії»². Відповідно були прописані основні напрями вирішення цих завдань. Так, «Просвіта» зобов'язувалася видавати й передплачувати книги, журнали, часописи та інші видання українською мовою; створювати бібліотеки, книгарні, читальні; організовувати публічні лекції й читання, загальні просвітницькі курси; проводити літературно-музичні вечори, концерти, вистави, ініціювати відкриття шкіл та інших освітніх закладів для дорослих і дітей, влаштовувати різноманітні конкурси на краще знання української мови і написання літературних творів.

У мистецькій сфері діяльності учасники «Просвіти» влаштовували концерти, літературно-музичні вечори, вистави тощо. На жаль, майже не збереглися документи, програми, відомості про склад виконавців, відвідування, про організацію культурних заходів загалом. Відомо, що особливо активно здійснювалися заходи з ушанування Тараса Шевченка. Так, у лютому 1911 року, напередодні 50-х роковин великого Кобзаря, рада товариства звернулася до міської управи з пропозицією перейменувати вулицю Гончарну на Шевченківську, однак цю ініціативу, на жаль, не було втілено в життя.

Важливим аспектом діяльності житомирської «Просвіти» стала бібліотечна справа. Завдяки організації громадських безкоштовних читалень і бібліотек товариство набувало популярності серед різних верств населення. За кілька років було утворено спеціальну бібліотечну комісію, яка мала своїм завданням поширення української книги в усіх куточках губернії. Завдяки її плідній діяльності було відкрито майже 80 невеликих бібліотек у волинських селах. Бібліотечний фонд, одним із книжкових інвесторів якої став власник приватної книгарні з українським відділом В. Совинський, містив не лише художню літературу. Просвітяни мали передплачувати шкільні підручники, україномовні часописи, зокрема «Діло». Вони планували видання часопису, передплачувати україномовну періодику із Бразилії, щоб на Волині могли дізнаватися про життя українців у Південній Америці.

На жаль, більшість сподівань просвітян не справдилася або справдилися частково з кількох причин, зокрема внутрішніх, – через певну конфронтацію серед учасників товариства, які мали різні погляди на ідеологію й засоби його діяльності. Активній меншості, яка вважала основною метою товариства національне відродження українства, було надзвичайно важко відстоювати свої пріоритети перед пасивною більшістю, яка мала на меті лише загальний культурний розвиток, не наголошуючи на завданнях українського руху. Це гальмувало роботу і змушувало витратити багато сил, щоб

¹ Костриця М. Ю., Кондратюк Р. Ю. «Просвіта» в Житомирі: сторінки історії / М. Ю. Костриця, Р. Ю. Кондратюк // Українська національна ідея: історія і сучасність : наук. зб. – Житомир : Журфонд, 1997. – С. 22.

² Статут Українського Товариства «Просвіта» у Житомирі. – Житомир, 1907. – С. 3.

вирішувати проблеми у роботі об'єднання. Зовнішніми перешкодами були постійний нагляд жандармерії і проросійська пропаганда чорносотенного «Союза Русского Народа», яка виявлялася у негативному висвітленні діяльності «Просвіти» на сторінках популярної губерньської газети «Жизнь Волини».

Хоч житомирська «Просвіта» і проголосила себе неполітичною організацією, її діяльність, спрямована на відродження національної свідомості й української культури, не могла довго тривати в умовах царської цензури. Просвітян звинувачували у приховуванні забороненої україномовної літератури історичного і політичного змісту, а також у зв'язках з галицькими діячами українського національного руху, що вважалося шпигунством. За розпорядженням генерал-губернатора Південно-Західного краю (від 11 травня 1912 року) «Просвіту» змушено було припинити свою діяльність. Більшість житомирських просвітян дотримувалися поміркованої політичної позиції, хоча після її закриття дехто зазнав переслідувань, а окремих, найактивніших учасників було вислано у центральні губернії Росії. Так, Василь Кравченко змушений був два роки працювати в маленькому містечку Володимирської губернії.

Відродження «Просвіти» в Житомирі відбулося у часи української національно-демократичної революції 1917 року. На першому організаційному засіданні 7 березня було обрано раду товариства, до складу якої увійшли представники місцевої інтелігенції: Євген Ненадкевич (голова), Петро Абрамович, Микола Хомичевський (з часом відомий поет і перекладач під псевдонімом Борис Тен), Самійло Підгірський, Степан Кушко. Тоді ж було вирішено розподілити роботу між членами товариства на дві секції: наукову й артистичну. В артистичній секції працювали театральна комісія, хор і оркестр¹. Просвітяни, а також учасники творчих колективів збиралися у приміщеннях по вулиці Хлібній, спочатку в будинку № 3, а згодом № 8. У дещо оновленому статуті було зазначено: товариство «засновуємо задля розвитку та поширення громадської й національної свідомості серед Української людності на Волині й задля того, щоб допомогти просвітному розвиткові членів Товариства дати їм добру науку, корисну розвагу й допомогти їм здобути свої громадські та національні права й кращу долю»². Відповідно до цього було визначено й завдання: по містах, містечках, селах і хуторах Волині: 1) відкривати книгозбірні, читальні, книгарні й організувати кінематографічні сеанси; 2) проводити прилюдні читання, лекції, доповіді й бесіди; 3) видавати книжки, газети й листки для народного читання; 4) створювати різні школи для дорослих і дітей, проводити в них читання та лекції з різних наук, запрошувати лекторів та інструкторів для роз'яснення різних питань; 5) створювати різні фонди й стипендії для допомоги кращим учням у продовженні навчання; 6) поширювати знання про важливість народних економічних закладів; 7) впоряджати освітні мандрівки, народні гуляння, національні свята й урочисті походи; 8) збирати й зберігати старовинні речі, як історичні, так і народного побуту; 9) відкривати дитячі притулки, гуртки та організувати дитячі вечори й неодмінно різдвяні ялинки; 10) дбати про створення гуртків з фізичного виховання для дорослих й дітей; 11) створювати співочі гуртки; 12) організувати театральні вистави й вечори, співочі й музичні й літературні; 13) будувати «Рідну Хату»; 14) співпрацювати з іншими «Просвітами» та

---

¹ Постанова № 26 від 21 березня 1917 року. – Державний архів Житомирської області [далі – ДАЖО]. – Ф. 560. – Оп. 2. – Спр. 4. – Арк. 17.

² Статут Товариства «Волинська Просвіта» в місті Житомирі. – ДАЖО. – Ф. 560. – Оп. 1. – Спр. 9. – Арк. 15.

інституціями для найкращого виконання своїх завдань; 15) для ефективнішої роботи «Просвіти» з її членів формувати окремі відділи з різними спеціалізаціями: з поширення книгозбірень, з улаштування лекцій, з проведення вистав та вечорів, з педагогічної роботи тощо. Зазначалося також, що осередок Товариство містився у Житомирі, а його діяльність мала поширюватися по всій Волині.

Відповідно до вимог часу, крім культурно-освітніх, додалися завдання обстоювати «громадські та національні права та кращу долю». Піднесенню національної свідомості суспільства сприяло залучення до Товариства багатьох нових учасників – тепер їх уже було майже п'ять сотень. Це дало змогу заснувати відділення «Просвіти» у багатьох населених пунктах губернії: у Великих Коровинцях, Краснополі, Кременці, Острозі, Чуднові та інших. Якщо влітку 1917 року в губернській «Просвіті» діяло 6 філій, то наприкінці 1918 року – 56.

Відроджене товариство під назвою «Волинська Просвіта» розгорнуло свою діяльність з поширення української культури серед народу. У нових суспільних умовах уже була змога долучатися до політичних подій. Так, «Просвіта» стала єдиною житомирською організацією, яка висловила підтримку Українській Центральній Раді, надіславши вітальну телеграму, вона також схвально сприйняла Перший Універсал.

Учасники товариства працювали у двох секціях: науковій і артистичній. Перша мала дві підсекції: громадських справ і наук, а також історико-літературну. В артистичній секції діяли театральна комісія, хор і оркестр.

Важливим у діяльності артистичної секції товариства стало створення «Українського національного хору». У газетних оголошеннях і плакатах, поширюваних у крамницях, інших громадських місцях, в різних установах, запрошували всіх бажаючих співати у мішаному хорі. У протоколах організаційних засідань зазначалося, що майбутній репертуар хору, як і драматичного гуртка, «ні в якому разі не повинен бути «малоросійсько-гопацьким»», натомість рекомендувалося виконувати твори класичного вітчизняного і зарубіжного репертуару і ставити п'єси «переважно ідейних авторів», наприклад, В. Винниченка, Б. Грінченка, І. Карпенка-Карого, М. Кропивницького, М. Старицького та інших¹. Відзначимо, що організацію просвітянського хору підтримало Міністерство Народної Освіти УНР, у цьому переконують листи до «Просвіти» з відповідними рекомендаціями щодо його створення та з намірами надавати фінансову допомогу². Хоровий колектив, створений 1918 року, брав активну участь у концертах і музичних вечорах «Просвіти», проте в умовах нової, радянської влади він не мав можливості втілити свої творчі наміри і припинив діяльність.

З остаточною перемогою радянської влади в Україні програма діяльності товариства зазнала суттєвих змін. Акцент припадав тепер не на виховну і культурну роботу, а на масові форми концертної діяльності, доступної широкому загалу. У нових умовах «Просвіта» мала заснувати в губернії багато нових відділень, влаштовувати публічні заходи, організовувати нові музичні й театральні колективи. Просвітяни, усвідомлюючи необхідність поновити діяльність хору, у серпні 1919 року в листі до Підвідділу позашкільної освіти просили про допомогу в його відновленні, наголошуючи на важливості створення колективу, «який став би зразковим хором на Волині, голов-

¹ Копія постанови № 2 від 12 січня 1918 р. «Артистичного гуртка». – ДАЖО. – Ф. 560. – Оп. 2. – Спр. 7. – Арк. 3.

² Кошторис товариства «Волинська Просвіта» на останні 4 місяці (вересень – грудень) 1919 р. – ДАЖО. – Ф. 560. – Оп. 1. – Спр. 14. – Арк. 25.

ним розповсюдником української народної пісні і заснований на міцних підвалинах, якими повинні бути курси нотної грамоти для майбутніх хористів»¹. Невдовзі хор справді відновив свою роботу, його керівником став фольклорист і музикознавець, композитор і диригент Михайло Гайдай, батько видатної оперної співачки Зої Гайдай. Початкову музичну освіту Михайло Петрович здобув у відомій хоровій капелі Якова Калішевського, яка працювала при Софійському соборі в Києві. Диригентську освіту здобув у музичному училищі Херсонського відділення Імператорського Російського музичного товариства, закінчивши 1912 року регентські вчительські курси. Досвіду диригентської практики М. Гайдай набував у житомирських навчальних закладах. Спочатку він викладав співи в Першій чоловічій гімназії, учні якої співали у церковному і світському хорах. У 1910-х роках керував хором Волинської духовної семінарії. Окрім службового співу, церковні хори брали участь у публічних концертах, що значно збагачувало репертуар, а відповідно, й урізноманітнювало роботу диригента.

Робота з хором «Просвіти» стала для М. Гайдая вже другою спробою співпраці з Товариством: майже за десятиліття до цього диригент мало не постраждав. Тоді, 1910 року, після концерту хору «Просвіти на користь спорудження пам'ятника Тарасу Шевченку волинський генерал-губернатор звинуватив диригента М. Гайдая у «хитро замаскованій “мазепинській демонстрації”»² і наполягав на його засланні в Сибір.

У відродженому Товаристві М. Гайдай очолив курси нотної грамоти, викладав і хорознавство. Ці двомісячні курси передбачали вивчення елементарної теорії музики і сольфеджіо, постановку голосу і хорову справу, історію музики й української народної пісні³.

З часом сформувався основний репертуар новоствореного хору, який охоплював твори українських композиторів, народні пісні. Про це свідчить, наприклад, програма концерту «Просвіти» для козаків, який відбувся 31 серпня 1919 року. Тоді було виконано кантату «Радуйся, ниво неполитая» та хори М. Лисенка, хорові обробки народних пісень «Ой, гай мати», «Ой летіла горлиця», «Щигликове весілля», гімн «Ще не вмерла Україна», а також «Живи, Україно» та «Заповіт» К. Стеценка⁴.

Ще від заснування «Просвіти» головними літературно-музичними заходами були вечори, присвячені пам'яті Тараса Шевченка. У протоколі засідання артистичної секції від 2 березня 1919 року міститься схематична програма концерту, яка дає уявлення про його зміст і виконавський склад. Так, на святкуванні 10 березня 1919 року у приміщенні міського театру мали прозвучати вокальні й інструментальні твори, декламації і вірші, хорові твори: «Заповіт» К. Стеценка, «Жалібний марш», «Живи, Україно», «Гімн» у виконанні хору «Просвіти»⁵.

У подальших планах товариства було відкриття драматичних курсів, а також щомісячні постановки членами драматичного гуртка п'єс українського репертуару. На жаль, ці наміри не були втілені у життя – національна спрямованість «Просвіти»

---

¹ [Лист до Підвідділу Позашкільної Освіти]. – ДАЖО. – Ф. 560. – Оп. 1. – Спр. 16. – Арк. 10.

² Гайдай М. М. Народознавча спадщина Михайла Гайдая / Михайло Гайдай // Народна творчість та етнографія. – 2003. – № 4. – С. 4.

³ Кошторис товариства «Волинська Просвіта» на останні 4 місяці (вересень – грудень) 1919 р. – ДАЖО. – Ф. 560. – Оп. 1. – Спр. 14. – Арк. 25.

⁴ [Концерт «Просвіти» для козаків] // Громадянин. – 1919. – 2 вересня. – С. 2.

⁵ Протокол засідання Артистичної Секції «Волинської Просвіти» 2 березня 1919 року. – ДАЖО. – Ф. 560. – Оп. 2. – Спр. 7. – Арк. 7.

стала неприйнятною і для Радянської влади, її діяльність поступово зазнавала утисків, а протягом 1923–1924 років була припинена зовсім.

Житомирська «Просвіта» пройшла складний шлях становлення. На першому етапі своєї діяльності (1907–1912) вона балансувала між жорстокими вимогами цензури в умовах державної політики русифікації, з одного боку, і прагненням просвітян до поширення й розвитку української культури, мови, мистецтва – з іншого. Наступний, досить короткий етап відродження товариства 1917 року, у часи національно-визвольної боротьби, позначений оптимістичними намірами щодо розширення культурницької і суспільно-політичної діяльності, але, на жаль, у подальшому, в умовах радянської влади, ці плани довелося скоригувати, підпорядкувавши їх ідеологічним вимогам нової держави. Однак, незважаючи на закриття «Просвіти» і подальші репресії щодо окремих її членів, помітним є внесок товариства у пожвавлення загальної культурної атмосфери в Житомирі Волинської губернії загалом. На кожному етапі її діяльності просвітяни зверталися до творчості Тараса Шевченка, яка надихала і надавала віри у відродження народу. Об'єднання представників української інтелігенції не лише поширювало українську культуру серед населення, а й було осередком національного відродження, активізуючи національний рух, сприяючи становленню української державності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гайдай М. М. Народознавча спадщина Михайла Гайдая / Михайло Гайдай // Народна творчість та етнографія. – 2003. – № 4. – С. 3–12.
2. [Концерт «Просвіти» для козаків] // Громадянин. – 1919. – 2 вересня. – С. 2.
3. Копія постанови № 2 від 12 січня 1918 р. «Артистичного гуртка». – ДАЖО. – Ф. 560. – Оп. 2. – Спр. 7. – Арк. 3.
4. Костиця М. Ю., Кондратюк Р. Ю. «Просвіта» в Житомирі: сторінки історії / М. Ю. Костиця, Р. Ю. Кондратюк // Українська національна ідея: історія і сучасність : наук. зб. – Житомир : Журфонд, 1997. – С. 21–23.
5. Кошторис товариства «Волинська Просвіта» на останні 4 місяці (вересень – грудень) 1919 р. – ДАЖО. – Ф. 560. – Оп. 1. – Спр. 14. – Арк. 25.
6. [Лист до Підвідділу Позашкільної Освіти]. – ДАЖО. – Ф. 560. – Оп. 1. – Спр. 16. – Арк. 10.
7. Постанова № 26 від 21 березня 1917 року. – ДАЖО. – Ф. 560. – Оп. 2. – Спр. 4. – Арк. 17.
8. Протокол засідання Артистичної Секції «Волинської Просвіти» 2 березня 1919 року. – ДАЖО. – Ф. 560. – Оп. 2. – Спр. 7. – Арк. 7.
9. Рацілевич А. П. Діяльність Житомирської «Просвіти» (1907–1912 рр.) у контексті українського національного руху на Волині / А. П. Рацілевич // Вісник Київського національного лінгвістичного університету / гол. ред. Ю. І. Терещенко. – К. : Вид. Центр КНЛУ, 2004. – Вип. 9. – С. 19–25. – Серія «Історія, економіка, філософія».
10. Статут Товариства «Волинська Просвіта» в місті Житомирі. – ДАЖО. – Ф. 560. – Оп. 1. – Спр. 9. – Арк. 15.
11. Статут Українського Товариства «Просвіта» у Житомирі. – Житомир, 1907. – 17 с.
12. Тимошенко В. І. З історії «Просвіти» на Волині в 1917–1922 рр. / В. І. Тимошенко // Українська національна ідея: історія і сучасність : наук. зб. – Житомир : Журфонд, 1997. – С. 20–21.

Кравченко А. В. Культурницька діяльність житомирської «Просвіти» в перші десятиліття ХХ століття. Розглянуто культурно-мистецьку діяльність громадського товариства «Просвіта», яке діяло в Житомирі на початку ХХ століття. Наголошено на основних етапах його становлення і напрямках культурно-просвітницької роботи серед народу, розкрито роль творчості Т. Г. Шевченка у формуванні програми цього громадського об'єднання. Наведено конкретні приклади звернення учасників товариства до творчості Кобзаря в літературно-музичних заходах.

Ключові слова: громадські товариства, «Просвіта», культурницька діяльність, творчість Т. Г. Шевченка, культурне життя Житомира.

Кравченко А. В. Культурническая деятельность житомирской «Просвита» в первые десятилетия ХХ века. Рассмотрена культурно-просветительная деятельность общества «Просвита», созданного в Житомире в начале ХХ века. Охарактеризованы основные этапы его становления и культурно-просветительской работы среди народа, раскрыта роль творчества Т. Г. Шевченко в формировании программы этого общественного объединения. Наведены конкретные примеры обращения его участников к творчеству Кобзаря в литературно-музыкальных мероприятиях.

Ключевые слова: общественные организации, «Просвита», культурническая деятельность, творчество Т. Г. Шевченко, культурная жизнь Житомира.

Kravchenko A. V. The Cultural Activity of Zhytomyr “Prosvita” in the First Decades of the 20-th Century. The article is devoted to the public society “Prosvita” that functioned in Zhytomyr in the early 20-th century. The artistic component of its activities is considered. The author emphasizes the fundamental function of Taras Shevchenko’s philosophical thought in the declared program of this public organization. Using Shevchenko’s works by society members in the literary and musical events is cited as an example.

Keywords: social organizations, “Prosvita”, cultural activity, Taras Shevchenko’s creativity, the cultural life of Zhytomyr.